

Анотація

У статті проаналізовано концепцію єдиної української літературної мови, що була розроблена Іваном Огієнком; розкрито історичні причини поліваріантності її формування; обґрунтовано необхідність утворення єдиної літературної мови на основі східноукраїнського варіанта, збагаченого кращими здобутками всіх наріч української мови.

In clause is analysed the concept of uniform Ukrainian literary language, that was developed Ivan Ogienko; is displayed the historical reasons of polyalternativeness of its forms; the necessity of uniform literary language is lead up on the basis of east Ukrainian variant enriched with the best features of all adverbs of the Ukrainian language.

Ірина Дроздова
м. Харків

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В МОВОЗНАВЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Серед постатей, реабілітованих історією, але ще до кінця не вивчених, не пізнаних, почесне ім'я Івана Огієнка займає особливе місце. Славні його наукові надбання повертає нам історія. Велич і силу його слова ми тільки починаємо осмислювати. Ім'я вченого зі світовою відомістю далеко за межами України повертається на Батьківщину з небуття, проходить через замовчення, заборони, штучні перепони, звільнюється від напластування бруду, вигадок, перекручень.

Вікові здобутки в галузі дослідження становлення, розвитку й подальшої майбутності української мови знайшли відображення на сторінках праці Івана Івановича "Історія української літературної мови" (1). "Українська літературна мова в основі своїй – жива народна мова надніпрянська, головню киево-полтавсько-харківська... Вона всі свої найліпші основні соки бере таки з народної мови, цебто її стосунок до мови народної, як цілості, найближчий був і буде" [1, 78].

Значна увага приділяється в творчості видатного вченого висвітленню низки проблем зв'язку української літературної мови з термінологією. Огієнко був серед тих видатних вчених ХХ століття, що сприяли становленню наукового стилю української мови, заклали підвалини системної організації сучасної української термінології, досліджували теоретичні питання українського термінознавства.

І.Огієнко як редактор і провідний автор часопису "Рідна мова" неодноразово і послідовно орієнтувався на термінографічну практику Інституту української мови, на теорію терміна, розроблену київськими вченими. Він ретельно досліджував цю проблему на сторінках своєї ґрунтовної праці "Історія української літературної мови" [1, 250-255]. Отже, не переривалася історична традиція і в орієнтації на всезагальну українську літературну мову з її диферен-

ційованим науковим стилем. Саме в цьому заслуга "Рідної мови" та її незмінного редактора – Івана Огієнка.

Заслуга Івана Огієнка полягає також і в тому, що він теоретично обґрунтував безперервний розвиток української термінології, показав, що якою б тонкою не була на певних етапах нитка єднання старокнижної української мови з новою українською літературною мовою, вона ніколи не рвалася. Як історик мови і мовознавства, він послідовно орієнтувався на весь територіальний простір українського народу і дотримувався погляду, що термінологічна розбудова української мови обумовлена запитами її носіїв.

Аналізуючи становище української термінології, термінографії, він дуже слушно зазначав: "Справа наукової термінології – це дуже складна й важлива справа. Термінологія не постає відразу, а звичайно витворюється самим життям упродовж віків духовного життя, потребує державницької традиції для свого усталення. А духовно українська інтелігенція останні шість віків (XV-XX) усе жила в чужій культурі... Ось чому вироблення української наукової мови ніколи не йшло в нас нормальним шляхом" [1, 250].

Вчений, якого завжди непокоїла складна доля українського народу, української мови, зазначав, що "найбільший розвиток культурного життя в усій Європі припадає на XIX вік, а це якраз був час, коли українська літературна мова, а особливо мова наукова, ...не мала ніякої змоги нормально розвиватися" [1, 250].

Через усі ці обставини складання єдиної, усталеної, науково обґрунтованої української термінології затримувалося. Революція 1917 року "...застала нас без своєї потрібної наукової мови". Усе це ускладнювалося ще й тим, що "наддністрянська наукова термінологія поставала в зовсім відмінній культурній середовищі, чому в Україні вона часто видавалася штучною і незрозумілою" [1, 251].

І.Огієнко досконало вивчив стан термінологічної справи в Україні в ретроспективному плані, з оптимізмом дивився на подальший її розвиток. Відновлення національного життя, бурхливі процеси після 1917 року сприяли стрімкому руху й розвитку культурних змін у суспільстві, тому "по всій Україні постають усякі гуртки та комісії, що пильно займаються складанням найрізніших термінологічних словників. Почала працювати українська школа, а вона голосно вимагала наукової термінології. Її ж вимагали й різні державні українські установи, що постали з того часу" [1, 251].

Відзначаючи велику й плідну роботу Інституту української наукової мови, вчений зазначав, що усі відділи Інституту наукової мови виробили для складання термінів, терміносистем, термінологічних словників найкращу наукову методологію й трималися її. За основу було покладено засаду, яка паує в інших слов'янських народів – щоб термінологія була своя національна, а не чужомовна. "Цим українська термінологія розійшлася з російською, що здавна будується на інтернаціональній підставі" [1, 252].

Проведена Інститутом величезна праця завершилася зібранням понад 2 000 000 термінологічних карток. Таким чином наукова термінологія подала в Україні усталений вигляд.

І.Огієнко багато працював над визначенням й удосконаленням терміну з позиції акту номінації до закономірностей функціонування терміносистеми в мові. "Термін, – писав І.Огієнко, – це зовнішній знак певного наукового розуміння. Найперша вимога від кожного терміна – щоб він найвідповідніше передавав сховане в нім розуміння" [2, 493]. Такий підхід концептуально впроваджувався на сторінках часопису "Рідна мова". Огієнко постійно наголошував на принципах єдиної термінології, цілісної системи термінологічної розбудови української літературної мови, зокрема наукової, що може свідчити про загальний стан та перспективи національної науки.

Вчений ніколи не залишався байдужим до суперечливих процесів у суспільстві й науці, пов'язаних з удосконаленням наукового стилю української літературної мови. І.Огієнко цілком слушно вважав, що складні питання усталення українських термінологічних стандартів потрібно узгоджувати відповідно до норм і правил народної мови. Термінологічні стандарти мають закріплюватися в науковому стилі тільки після функціональної апробації, що неможливо без належного розвитку національної науки й наявності шкіл і вищих навчальних закладів з рідною мовою викладання. І.Огієнко вважав, що трансформація старих термінологічних одиниць відбувається природним шляхом – успадкуванням вироблених одним поколінням книжної лексики наступними поколіннями. Особливо важливим, на думку І.Огієнка, було поповнення термінологічних номінацій за рахунок переосмислення і відбору народного словника. Він застерігав проти невиправданого вживання іншомовних слів без зайвої потреби, наголошував на уважному і виваженому використанні готових запозичених номінацій.

В усіх працях І.Огієнка нарізним є твердження, яке він обґрунтовував у своїх термінологічних розвідках: у кожного народу, що має свою історію, що має право на своє самостійне існування, та чи інша виробленість наукової термінології свідчить про його культурний зріст, про його культурне становище.

Як не пригадати пророчі слова Івана Огієнка: "Мова – витвір духу, а духу ніхто й ніщо не в силі знищити. Сама ідея України з 1918-го року стала живою й глибоко пішла в народну гущу і вже жодними силами її звідти не дістати й запаленого огню не згасити!" [1, 216].

Література

1. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995.
2. Огієнко І. Для кожного народу одна наукова термінологія // Рідна мова. – 1935. – Ч.2.

Анотація

Стаття присвячена складним і суперечливим питанням української термінології в мовознавчій спадщині Івана Огієнка. Висвітлюються питання становлення, розвитку й подальшої майбутності української мови, що знайшли відображення на сторінках праці І.Огієнка "Історія української літературної мови". Розглянуто проблеми, пов'язані з дослідженнями вченого у сфері термінології. Стаття робить спробу дати аналіз думок і поглядів Івана Огієнка на шляхи й подальші перспективи розвитку української термінології, термінознавства, термінографії.

Some problems of Ukrainian terminology in linguistic heritage of Ivan Ogienko. The article is centered on some complex and contradictory problems of Ukrainian terminology in linguistic heritage of Ivan Ogienko. The problems of formation, development and the future perspectives of Ukrainian language are elucidated which were reflected in the book of I. Ogienko "History of Ukrainian literary language". The problems connected with this scientist's research in the field of terminology are considered. In the article an attempt is made to present an analysis of the way of thinking and ideas of I. Ogienko concerning the ways of development and future perspectives of Ukrainian terminology, and terminographics.

*Михайло Паночко, Михайло Паночко – син
м. Дрогобич*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИКЛАДКИ(АПОЗИЦІЇ) У ПРАЦІ ПРОФЕСОРА ІВАНА ОГІЄНКА "СКЛАДНЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ"

Іван Огієнко – видатна постать в українському мовознавстві, автор багатьох актуальних досліджень і розвідок. Особливо активну просвітницьку і видавничу діяльність розгортає він під час перебування у Варшаві в 30-х рр. ХХ ст.: засновує науково-популярні щомісячники "Рідна Мова" (1933-1939), "Наша Культура" (1935-1937), приступає до видання 30-ти томної "Бібліотеки українознавства", тритомного збірника "Визволення України", пише й видає цілий ряд своїх наукових праць. У 1938 році у Жовківській друкарні оо. Василян виходить друком праця Івана Огієнка "Складня української мови. Частина друга: Головні й пояснювальні члени речення", в якій висвітлюється питання вживання і функціонування прикладки в українській мові.

Професор І.Огієнко зауважує, що прикладка – це дуже важливий спосіб прикрашувати нашу мову, чому її так часто вживають поети й добрі стилісти. Та й логічно прикладка глибше окреслює іменника, а тому виступає ознакою розвиненого думання й